34. NEBESKÝ JERUZALEM

(Zjavenie Jána 21,1-27)

(7.videnie. Nové nebo a nová zem. Nový Jeruzalem)

*

Videl som (Ján) **nové nebo a novú zem, lebo prvé nebo a prvá zem sa minuli a ani mora už niet** (židovská predstava mora ako démonickej sily; odkaz na *Morskú šelmu* z kapitoly 13,1-10; podobne zničenie mora v apokryfoch Závet Leviho 5,1; Nanebovzatie Mojžiša 10,6; odkaz na babylonskú Tiamat: pozri kapitola *Apokalyptický drak*; nové stvorenie sveta a celého vesmíru; odkaz na Izaiáša 65,17; 66,22). **A videl som, ako z neba od Boha zostupuje sväté mesto, nový Jeruzalem** (Jeruzalem už jestvujúci v nebi ako náprotivok starého, hriešneho Jeruzalema; variant starej židovskej predstavy o vyzdvihnutí Jeruzalema do neba; podobne apokryfy 1Henoch 90,28-30; Apokalypsa Ezdrášova 7,26; 10,27-29; 50-52; sýrska Apokalypsa Baruchova 4), **vystrojené ako nevesta, ozdobená pre svojho ženícha** (podobne Ezechiel 16,11-12; nový Jeruzalem ako symbol cirkvi - cirkev ako nevesta Kristova; vrcholné obdobie cirkvi; Nový Jeruzalem ako náprotivok neviestky babylonskej - pohanského Ríma). **A počul som silný hlas od trónu** (anjel; odkaz na *Silného anjela* z kapitoly 10,1-11) **hovoriť: „Hľa, Boží stánok je medzi ľuďmi!** (odkaz na Leviticus 26,11: archa zmluvy ako Boží príbytok; nový vzťah Boha a človeka: podobne Ezechiel 37,27; Zachariáš 8,8). **A bude medzi nimi prebývať; oni budú jeho ľudom a sám Boh, ich Boh, bude s nimi. Zotrie im z očí každú slzu** (odkaz na Izaiáša 25,8; podobne Zjavenie 7,17: *Chválenie Pána mučeníkmi*) **a nebude už smrti** (odkaz na Zjavenie 20,14: *Peklo* > Izaiáš 25,8; 35,10; podobne 1Korintským 15,54) **ani žiaľu; ani nárеku, ani bolesti viac nebude** (bolesť ako kliatba a následok prvotného hriechu; podobne Zjavenie 7,16-18: *Chválenie Pána mučeníkmi*), **lebo prvé sa pominulo.“**

A ten, čo sedel na tróne (Boh sudca a kráľ), **povedal: „Hľa, všetko urobím nové“** (nové stvorenie sveta; odkaz na Izaiáša 43,18-19; podobne 2Korintským 5,17 > Matúš 19,28 > Skutky 3,21 > 2Petra 3,13 > starokresťanský apokryf Barnabášov list 6,13). **A hovoril: „Tieto slová sú verné a pravdivé“** (vlastnosti Boha; podobne 19,11: *Videnie jazdca Pravý a Verný*; 22,6: Záver zjavenia - Anjelovo svedectvo; 3,14: *Videnie siedmich svietnikov* - List laodicejskému zboru). **A povedal mi: „Stalo sa** (slovo Boha = skutok a splnenie; podobne 16,17: *Sedem pliag* > Žalm 33,9)! **Ja som Alfa a Omega** (podobne Zjavenie 1,8: Listy ázijským cirkvám), **Počiatok a Koniec** (Boh Stvoriteľ a Vševládca). **Smädnému dám zadarmo** (spása ako dar a akt Božej milosti; podobne Rímskym 3,24) **z prameňa živej vody** (odkaz na Žalm 42,1; 36,10 > Jeremiáš 2,13 > Izaiáš 55,1; Boh ako prameň života; prameň živej vody = Ježiš Kristus a nová viera - kresťanstvo: podobne Ján 7,37; 4,10 > Zjavenie 7,17: *Uctievanie Baránka*). **Kto zvíťazí, zdedí toto** (odkaz na Zjavenie 2,7; 3,12; 2,26; 3,21: *Videnie siedmich svietnikov* - List efezskému a sardskému zboru); **a ja budem jeho Bohom a on bude mojím synom** (odkaz na zmluvu Boha s človekom v 2Samuelova 7,14; Genezis 17,7-8; Žalm 89,26; vzťah Boha a pravého kresťana = vzťah otca a syna: podobne Zjavenie 1,6: Listy ázijským cirkvám - Prológ; 2,28; 3,5-21: *Videnie siedmich svietnikov*; 14,1: *Hora Sion*). **Ale zbabelci, neveriaci, poškvrnení, vrahovia, smilníci, traviči, modloslužobníci**

a všetci luhári budú mať podiel v jazere horiacom ohňom a sírou; to je tá druhá smrť“ (pozri kapitola *Peklo*)**.**

A prišiel jeden zo siedmich anjelov, čo mali sedem čiaš naplnených poslednými siedmimi ranami (odkaz na 15,1-16,21: *Sedem pliag/Vyliatie čiaš*), **a povedal mi: „Poď, ukážem ti nevestu, Baránkovu manželku!“** (paralela posla spasenia k poslovi posledného súdu z 15,1-16,21; paralela Baránkovej nevesty/manželky - kresťanskej obce k *Veľkej neviestke babylonskej* - obci neveriacich). **A v duchu ma preniesol na veľký a vysoký vrch** (staroveká predstava hory ako miesta božích úkazov) **a ukázal mi sväté mesto Jeruzalem** (paralela k Deuteronomium 32,49: Mojžiš sa pozerá z hory Nebo na zasľúbenú zem Kanaán, do ktorej však on //na rozdiel od pravých kresťanov// nikdy nevkročí), **ako zostupuje z neba od Boha, ožiarené Božou slávou** (odkaz na Ezechiela 40,1; 43,2; Izaiáša 60,1). **Jeho jas bol podobný najdrahšiemu kameňu, akoby krištáľovo čistému kameňu jaspisu. Malo veľké a vysoké hradby. Malo dvanásť brán** (podobne Ezechiel 48,30-35) **a na bránach dvanásť anjelov** (podobne Izaiáš 62,6) **a napísané mená dvanástich kmeňov Izraela** (cirkev, vyvolený ľud Boží ako paralela k Ezechielovi 48,30-35). **Tri brány boli od východu, tri brány od severu, tri brány od juhu a tri brány od západu** (podobne Numeri 2,3 a nasl; Ezechiel 48,31-34). **Hradby mesta mali dvanásť základných kameňov a na nich dvanásť mien dvanástich Baránkových apoštolov** (spoločenstvo veriacich pochádza od Krista).

Ten, čo so mnou hovoril, mal mieru zo zlatej trstiny na premeranie mesta, jeho brán a hradieb (podobne Ezechiel 40,3-5; Zjavenie 40,16: Zmeranie jeruzalemského chrámu > Zjavenie 11,1-14: *Zmeranie Božieho chrámu*). **Mesto je postavené do štvorca: jeho dĺžka je taká istá ako šírka. Trstinou odmeral mesto a malo dvanásťtisíc stadií. Jeho dĺžka, šírka i výška sú rovnaké. Zmeral aj jeho hradby; mali stoštyridsaťštyri lakťov podľa ľudskej miery, ktorú anjel mal. Jeho hradby boli postavené z jaspisu** (gr. endomésis; vzácny druh opálu) **a mesto samé bolo z rýdzeho zlata podobného čistému sklu** (pozri sklo v kapitole *Sedem pliag*). **Základné kamene hradieb mesta boli zdobené všelijakými drahými kameňmi: prvý základný kameň jaspis, druhý zafír, tretí chalcedón, štvrtý smaragd, piaty sardonyx, šiesty sardion, siedmy chryzolit, ôsmy beryl, deviaty topás, desiaty chrysopras, jedenásty hyacint, dvanásty ametyst** (odkaz na Exodus 28,17-20: veľkňazský náprsník; odkaz na Ezechiela 28,13: odev človeka v záhrade Eden). **Dvanásť brán je dvanásť perál; každá brána bola z jednej perly** (pozri kapitola *Nebeská brána*). **A námestie mesta z rýdzeho zlata, takého priezračného ako sklo. Ale chrám som v ňom nevidel, lebo chrámom je Pán, všemohúci Boh, a Baránok. A mesto nepotrebuje ani slnko, ani mesiac, aby mu svietili** (paralela k “prvému“ stvoreniu sveta v Genezis 1,14), **lebo ho ožaruje Božia sláva** (podobne Izaiáš 60,19) **a jeho lampou je Baránok** (zdroj svetla cirkvi = Kristus; podobne 2Korintským 4,6). **V jeho svetle budú kráčať národy a králi zeme doň prinesú svoju slávu** (odkaz na Izaiáša 60,11; 62,10). **Jeho brány sa cez deň nezavrú** (podobne Zachariáš 14,7) **a noci tam nebude. A budú doň prinášať slávu a bohatstvo národov. Ale nič poškvrnené, nik, kto sa dopúšťa ohavnosti a lži** (modlárstvo: kult rímskeho cisára; podobne Zjavenie 17,4: *Veľká neviestka babylonská*), **doň nevojde, iba tí, čo sú zapísaní v knihe života** (podobne Izaiáš 35,8; 52,1-11; odkaz na Zjavenie 3,5; 5,1-9; 6,1-7; 13,8; 20,12; pozri kapitola Rozlomenie štyroch pečatí/*Apokalyptickí jazdci*).

*

Židovsko-kresťanská tradícia sa do istej miery pozerá na svoje dejiny z pohľadu Jeruzalema a jeruzalemského chrámu. Používa termíny ako obdobie prvého (Šalamúnovho) a druhého (Herodesovho, resp. ježišovského) chrámu. Keď stredoveká kresťanská cirkev vymedzovala svoje korene, míľniky svojich dejín a charakterizovala svoje učenie, používala pritom obraz Jeruzalema a hovorila o jeho štyroch podobách. Prvý Jeruzalem znamená mesto, ktoré vybudoval kráľ Dávid. Stelesňuje Starý zákon, hmotné i duchovné korene, z ktorých sa zrodilo kresťanstvo. Druhý Jeruzalem predstavuje Cirkev, ktorá pozostáva z živých duší a ktorej centrom je Sväté mesto Rím. Tretím štádiom je Jeruzalem ako príbytok Boží v človeku - viera. Štvrtým Jeruzalemom je Nebeský Jeruzalem, ideálne mesto Jánovho videnia a vyvrcholenie dejín spásy.

Nový alebo nebeský Jeruzalem je obrazom parúzie, druhého príchodu Krista na zem. Prívlastok nebeský, ktorý používa predovšetkým výtvarné umenie, vyjadruje stredovekú predstavu, že Jeruzalem bude spustený z neba na zem a stane sa obdobou rajskej záhrady Eden. Pojem Nový Jeruzalem je viac teologický; vyjadruje skutočnosť, že po víťazstve Božích síl nad silami zla, po poslednom súde a definitívnom odstránení hriešnikov zo spoločenstva spravodlivých, bude obnovené Božie mesto späté so starozákonnými dejinami, prorokmi a Ježišovou misiou. Samotná predstava Jeruzalema zostupujúca z neba sa objavuje už v ranej židovskej apokalyptike (2.st.pr.Kr.-1.st.po Kr.): 1Henoch (90,28-30), Apokalypsa Ezdrášova/4Ezdráš (7,26 10,27-29,52), Apokalypsa Baruchova/2Baruch (4).

Nový Jeruzalem v Jánovom Zjavení vystupuje ako náprotivok *Neviestky babylonskej* - Ríma (17,1), preto ho apokalyptik nazýva nevestou vyzdobenou pre svojho ženícha (Krista). Má božský pôvod a je splnením všetkých novozákonných i starozákonných túžob, preto sa v textu opakujú odkazy na Ezechiela.

Nakoľko si antika, aj kresťanská antika 1.storočia, nevedela predstaviť mesto bez hradieb, ktoré boli dôležité pre obranu jeho obyvateľov, má hradby aj nový Jeruzalem. Delia sa na dvanásť častí, každá stojí na drahocennom základnom kameni a má vlastnú bránu (apokalyptikov výraz pylón znamenal v klasickej gréčtine skôr strážny dom pri bráne). Brány sú neustále otvorené. Každú bránu tvorí jedna perla (táto predstava sa síce v Starom zákone neobjavuje, ale v židovstve bola známa) a strážia ju anjeli a pritom nesú mená izraelských kmeňov. Dvanásť základných kameňov nesie mená dvanástich apoštolov. Tým je daná predstava cirkvi ako vyvoleného ľudu.

Za zdôrazňovaním veľkosti a krásy nebeského mesta, zdá sa, bola aj snaha vyrovnať sa večne provokujúcemu obrazu Babylonu, najväčšiemu a najslávnejšiemu starovekému mestu. Niektorí komentátori v štvoruholníkovom tvare Nového Jeruzalema vidia babylonské zikkuraty, ktoré často mávali štvorcový pôdorys. Štvorec, tým skôr jeho priestorová verzia, kocka, platili v antike za ideálne miery a dokonalé priestorové dielo. Rozmery mesta sú nepredstaviteľné a ich čísla majú symbolickú hodnotu. Preto je možné, aby božské mesto Jeruzalem malo veľkosť (text neupresňuje, či ide o dĺžku strany alebo celý obvod) 12 tisíc gréckych stadií (222km) a hradby iba 144 lakťov (70m). Celkom logicky sa niektorí komentátori pokúšali tento rozpor vysvetliť tým, že apokalyptik mal na mysli hrúbku alebo

výšku múrov, ktorá mala prekonať veľkosť babylonských hradieb (pozri kapitola *Silný anjel o páde Babylonu*).

Súčasní interpreti uprednostňujú numerologický (staroveký) výklad 12x12. Ten sa opiera o symbolickú hodnotu čísla dvanásť, čísla dokonalosti vo všetkých starých kultúrach (dvanásť oblastí na dráhe slnka > dvanásť znamení zverokruhu > dvanásť mesiacov roka; dvanásť olympských bohov...; dvanásť kmeňov Izraela, dvanásť učeníkov Ježiša..., dvanásť hviezd okolo hlavy *Apokalyptickej ženy,* dvanásť brán Nového Jeruzalema...). Dvanástka znásobená magickou tisíckou (pozri kapitola *Rozviazanie štyroch anjelov, Spútanie draka*) určuje veľkosť mesta, mocnina dvanástky vymedzuje symbolické hradby, ktoré neslúžia na obranu, ale sú heraldickou ozdobou, ktorá a otvorenými bránami víta všetkých vykúpených, ale jednako len sú bránami: oddeľujú Božie mesto od toho, čo je pod ním - ohnivé jazero s nespasenými, s hriešnikmi. Postupnosť brán, smer ich vymenovávania (východ, sever, juh, západ) sa odlišuje od Numeri (2,3 a nasl.) i od Ezechiela (48,31-34).

Podľa bádateľov dvanásť drahokamov v základoch stavby zrejme odkazuje na dvanásť kameňov v náprsníku (chóšen, mišpad) židovského veľkňaza, na ktorých boli vyryté mená kmeňov Izraela (Exodus 28,17-20; 39,10-13). Táto asociácia naznačuje teologický význam mesta, rovnako ako výber niektorých kameňov (jaspis a sardion spomína kapitola *Apokalyptické bytosti*; 4,3). Iná interpretácia, rovnako možná, hľadá spojenie Nového Jeruzalema a záhrady Eden v Ezechielovi (28,13). (Hebr. výraz chóšen zostáva nejasný, ale výraz mišpad, doslovne súdne rozhodnutie, súd, naznačuje, že náprsník mal svoje uplatnenie v prípadoch, keď bolo treba pýtať sa Boha na jeho rozhodnutie. Náprsník tvorilo štvorcové vrecko so štyrmi radmi drahokamov. Nie je jasné, či bol nejaký vzťah medzi farbami jednotlivých drahokamov a charakteristikou príslušných kmeňov Izraela. Ostatne preklady textu od najstarších čias sa rozchádzajú v údajoch o kameňoch i poradí kmeňov. Isté je, že kamene prinášal veľkňaz pred tvár Jahve vo svätyni a nosenie náprsníka bolo symbolom ustavičnej modlitby za Izrael aj symbolickou istotou, že Jahve svoj národ nikdy neopustí).

Nakoľko dvanásť drahokamov pripomínalo prvým čitateľom Zjavenia aj babylonský zverokruh, ktorého fázy boli spájané s určitými kameňmi, apokalyptik možno úmyselne porušil zoodiakálnu postupnosť a nahradil ju "novým poriadkom". Presná identifikácia jánovských i starozákonných drahokamov s dnešnými bežnými názvami už nie je možná, lebo presné metalurgické názvy starovek nepoznal. Jednako len sa Karol Gábriš pokúša analyzovať druh a farebný dojem drahokamov: 1.zelenkastý jaspis, 2.modrastý zafír, 3.zelený chalcedón (podľa Bousseta išlo o rubín), 4.jasnozelený smaragd, 5.zlatavý alebo žltozelený sardonyx, 6.červený sardion (snáď ide o karneol), 7.priehľadný zlatožltý alebo jasnozelený chryzolit (podľa Luthera ide o tyrkys; podľa biblistov: hebr. taršíš > pozri Christologický cyklus II.: *Klaňanie troch kráľov*), 8.rovnakej farby beryl (zrejme totožný s ónyxom; podľa Plínia St. ide kameň morskej farby; snáď malachit), 9.priehľadný žltý alebo zelený topás, 10.zlatožltý chryzopras (veľmi zriedkavý, tiež pod názvom chryzoberyl), 11. ohnivočervený, žltý alebo diamantovo lesklý hyacint, 12.fialový, purpurovo červený ametyst. Drahokamy vytvárajú nádherný obraz a spolu so zlatým námestím, resp. širokou cestou, sú tiež dokladom nesmiernej ceny Božieho mesta.

Nakoľko ide o nebeské mesto, niektorí komentátori interpretujú širokú cestu z najčistejšieho zlata a Mliečnu dráhu. Pri výklade sa inšpirujú gréckymi mýtami a kresťanskou symbolikou. Ich spájanie v Jánových časoch nebolo nezvyčajné (podľa Grékov vznikla Mliečna dráha z mlieka bohyne Héry: z kvapiek, ktoré dopadli na zem, vyrástli ľalie. Ľalie sú kresťanským symbolom čistoty, bolesti a utrpenia, ktoré sú na večnosti odmenené životom v spoločnosti Krista).

Stromy života a rieky uprostred Nového Jeruzalema navodzujú predstavu záhrady Eden (podľa legendy vody rajských riek priniesli na drahokamy v hradbách nového Jeruzalema)... Obyvatelia nebeského Jeruzalema budú žiť v úplnej zhode a v tesnom spojení s Bohom. Dedičný hriech, neposlušnosť a vzbura, bol vymazaný a spasení nemajú dôvod previnilo sa ukrývať v lístí ako Adam a Eva.

*

Jedno z najranejších vyobrazení Nebeského Jeruzalema sa objavuje na mozaike víťazného oblúka baziliky S. Prassede (9.st.). Ako mozaika z drahých kameňov zdobí dvorské kaplnky (kaplnka Sv. Kríža na Karlštejne, 14.st.; kaplnka sv. Karola Veľkého v Aachene, 10.-11.st.; St. Chapelle v Paríži, 14.st.).

V ranokresťanskom umení Nebeský Jeruzalem zvyčajne naznačujú iba kvádre a múry. V kompozícii často proti sebe stoja dve mestá alebo dva domy, Jeruzalem a Betlehem, ktoré odkazujú na dva zdroje Cirkvi: na kresťanov z radov Židov a kresťanov z radov pohanstva.

Už v ranom stredoveku sa stal architektonickým vyjadrením Nebeského Jeruzalemu kostoly, najmä románska *bazilika a gotická katedrála, ktoré predstavovali most medzi príslušným pozemským a nebeským mestom. Sem patria aj anglické výpravné kaplnky Pearl gates (perlová brána). Gotická katedrála nielen že symbolizovala Božie mesto, ale pripomínala celé dejiny kresťanskej spásy: bola obrazom náboženskej obce, cirkvi a súčasne symbolizovala nebeský Jeruzalem ako miesto večného života, čiže raj.

Dejiny spásy naznačuje orientácia chrámu: na východe stojí hlavný *oltár s krížom, symboly Kristovej vykupiteľskej obete ako počiatok dejín spásy, na západnom, vstupnom portáli časté zobrazenie Posledného súdu - zavŕšenie dejín. Alebo západný portál chrámu predstavuje triumfálny oblúk a mestskú vstupnú bránu, pri ktorej čakajú Ježiš, Panna Mária a svätí a pozývajú veriaceho, aby vstúpil ďalej. V oboch prípadoch symbolizuje hlavný portál medzník medzi časom a večnosťou, medzi slzavým údolím a rajom. Anjeli pri vchodoch a pri oporných pilieroch symbolizovali Božiu stráž a spoločne so svätcami pod baldachýnmi na fasádach tvorili Božie vojsko brániace nebeský Jeruzalem pred silami zla, diablami, démonmi a obludami umiestnenými napríklad na chrličoch, na strechách a fasádach, stĺpoch.

Tieto monštrá mali trojaký význam: symbolizovali ohrozenie Božej obce, nabádali, aby veriaci pred vstupom do chrámu odložili svoje vlastné monštrá (hriechy) a napokon, v magickom význame, chránili katedrálu pred "skutočnými" démonmi, lebo podľa starej povery sa báli vlastnej podoby a prchali. Hoci umelecké výtvory monštier veriaci veľmi obľubovali, nielen pre ich apotropejskú funkciu, ale aj pre fantastickosť, cirkevní otcovia ich účelnosť spochybňovali. Tak napríklad opát z Clairvaux, Bernard (✝1153), ktorý neustále bojoval proti okázalej výzdobe chrámov a staval sa proti nadmernému množstvu monštier,

lamentuje vo svojej "Apologii ad Guillelmum" a narieka: „Ó Pane, ak sa nehanbíme pri pohľade na tieto trápnosti, prečo nám nie je aspoň ľúto náklady na ne vynaložené?"

Základy katedrály symbolizovali Starý zákon, sféra bazilikových okien Nový zákon. Ústredný svorník chrámovej klenby symbolizoval Krista, piliere a oblúky apoštolov a svätcov, ktorí cirkev podopierajú. Zložitosť cesty ku spáse symbolizoval labyrint na dlážke chrámu (pozri Christologický cyklus I.: *Jeruzalemská púť*).

V románskom umení mal nový Jeruzalem často podobu lustra umiestňovaného nad oltárom. Jeruzalemský luster mal tvar koruny alebo kruhu s vežičkami a bránami; niekedy mali vežičky podobu lucerny. Postupom času dostával námet Nebeský Jeruzalem stále viac realistickú podobu skutočného stredovekého mesta (Dürer).

Popri zobrazení Nebeského Jeruzalema, plného zložitej symboliky, sa stredoveké umenie venovalo zobrazovaniu neba ako súčasti širokej témy *Posledný súd*. Oba obrazové typy, Nebo aj Nebeský Jeruzalem, sa v niektorých významoch prekrývajú, ale nie je možné ich zamieňať ani stotožňovať, lebo majú svoj vlastný vývoj, obsah, symboliku a ikonografiu.

NEBESKÝ JERUZALEM (20. STOROČIE) LAJOS SZALAY

NEBESKÝ JERUZALEM

PODĽA KNIŽNEJ MAĽBY Z BAMBERSKEJ APOKALYPSY

(1200)

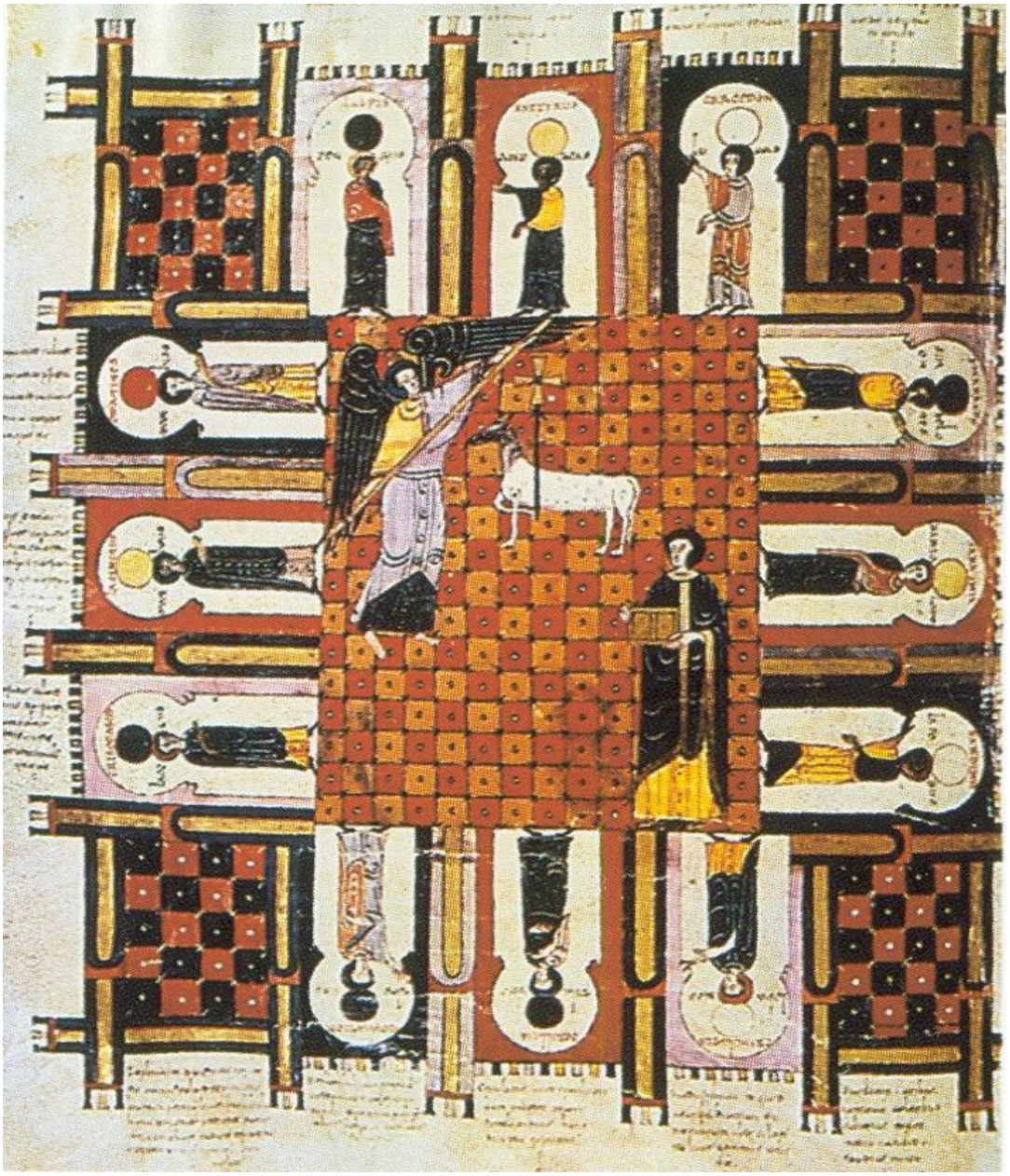

NEBESKÝ JERUZALEM (11. STOROČIE) RUKOPIS BEATA Z LIEBANI

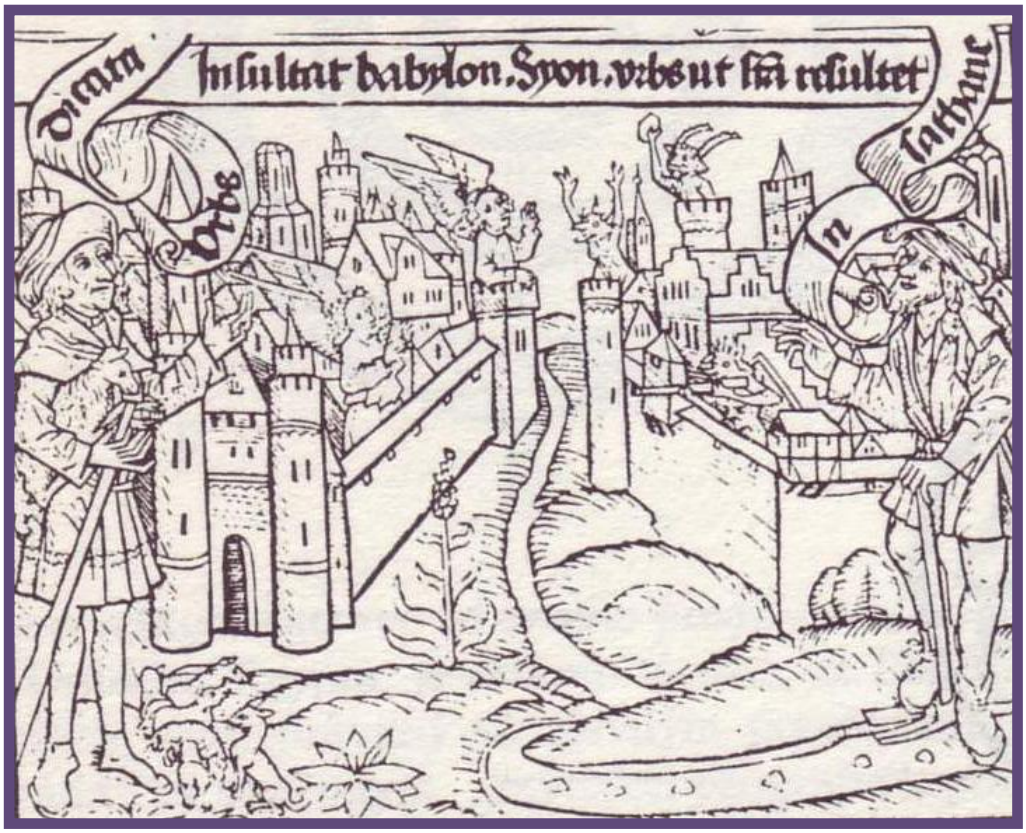

BABYLON - MESTO DIABLA, BOJUJE PROTI BOŽIEMU MESTU (1489)

DETAIL DREVORYTU Z DIELA DE CIVITATE DEI

NOVÝ JERUZALEM (800)

APOKALYPSA Z TRIERU, TOURS

NOVÝ JERUZALEM (1866) GUSTAVE DORÉ

NEBESKÝ JERUZALEM (1498) ALBRECHT DŰRER

DREVOREZ

NEBESKÝ JERUZALEM (19. STOROČIE) NAZARÉNSKA ŠKOLA

NEBESKÝ JERUZALEM (11. STOROČIE)
FRESKA Z KOSTOLA SAINT-CHEF, FRANCÚZSKO

KRISTUS V MAJESTÁTE A NEBESKÝ JERUZALEM (1080)

NÁSTENNÁ MAĽBA Z KOSTOLA ST. CHEF, CHAPELLE CONVENTUELLE

KRISTUS V MAJESTÁTE A NEBESKÝ JERUZALEM (1090)

FRESKA Z KOSTOLA SAN PIETRO AL MONTE, CIVATE

KRISTUS V MAJESTÁTE A NEBESKÝ JERUZALEM (1180)

FRESKA Z KOSTOLA SV. MÁRIE A SV. KLEMENTA, SCHWARZRHEINDORF

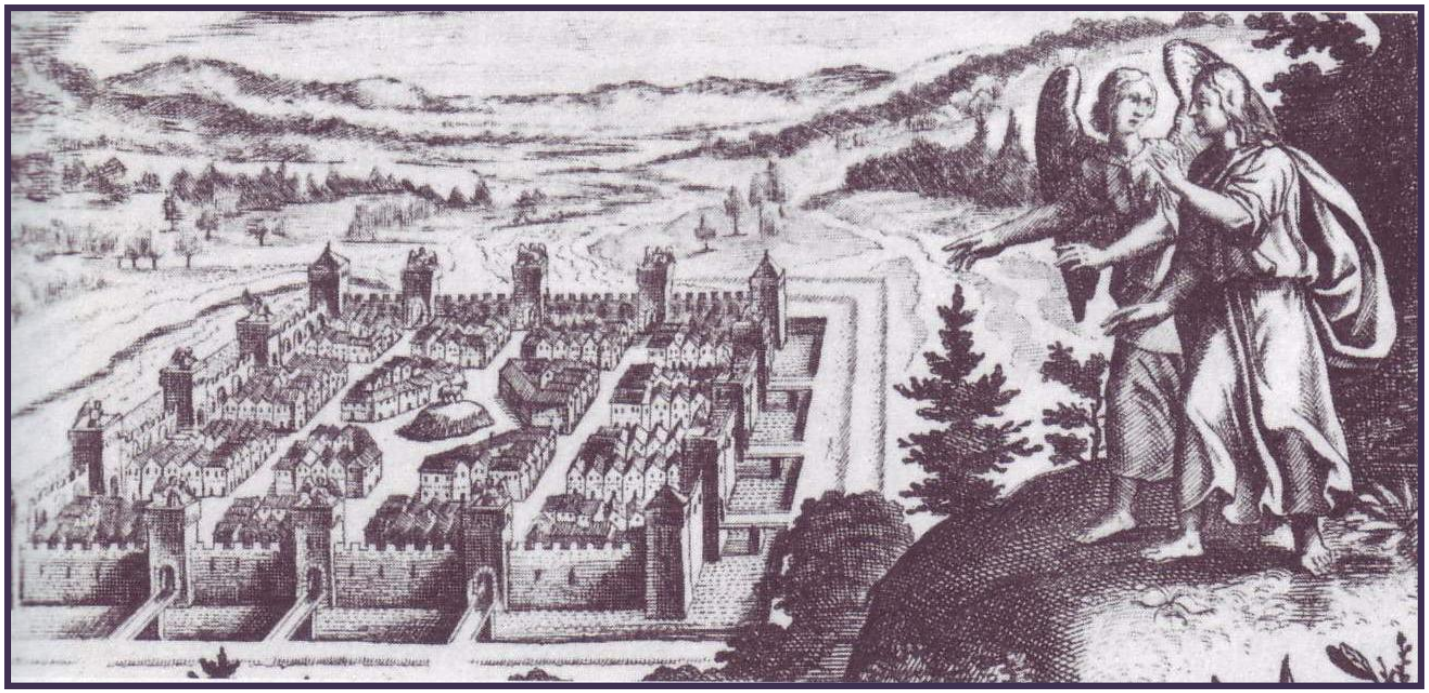

NOVÝ JERUZALEM (1723)

LE MAISTRE DE SACY, HISTÓRIA STARÉHO A NOVÉHO ZÁKONA